

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні Вченої ради
НПУ імені М.П. Драгоманова

«24» листопада 2022 р.

Протокол № 5

Професор з навчально-
методичної роботи

проф. Вервудуб Р. М.

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА

освітньо-професійної програми

Дошкільна освіта

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальності **012 Дошкільна освіта**

Шифр за навчальним планом **ПП 2.01**

Київ 2022

Розробник програми:

Гальченко Вікторія Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент

Рецензенти:

Кузьменко Віра Ульянівна, доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології НПУ імені М.П. Драгоманова

Карабаєва Ірина Іванівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Обговорено та рекомендовано до видання на засіданні Науково-методичної ради НПУ імені М.П. Драгоманова «22» серп. 2022 року, протокол № 4

Голова НМР _____

проф. Вернидуб Р.М.

1. Пояснювальна записка

Програма навчальної дисципліни «Психологія дитяча» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Предметом навчальної дисципліни є закономірності психічного розвитку дитини, вікові новоутворення та провідні види діяльності дошкільника, особливості протікання кризових періодів його розвитку, психологічні механізми дитячої творчості та її особливості в дошкільному віці – ключові передумови довірливих стосунків з дитиною, компетентного освітнього процесу, успішної соціалізації дитини в умовах сьогодення.

Міждисциплінарні зв'язки: «Вікова та педагогічна психологія», «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія творчості», «Педагогіка», «Педагогіка дошкільна», «Соціальна психологія», «Психологія сім'ї», «Філософія», «Мистецтвознавство» тощо.

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія дитяча» є надання студентам необхідних теоретичних знань та практичних умінь з дитячої психології з подальшим використанням набутих знань та умінь на практиці у процесі взаємодії з дітьми на основі врахування їхніх вікових та індивідуально-психологічних особливостей, розвитку творчого потенціалу, як власного, так і дитячого.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія дитяча» є:

- формування у студентів такої педагогічної позиції, за якої дитина сприймається як самоцінна й неповторна особистість, здатна до волевиявлення та ініціативи;
- вироблення у студентів умінь розпізнавати й підтримувати педагогічно значущі прояви активності дитини, спрямовувати їх у належному руслі, спиратись на бажання та інтереси вихованців під час формування в них початкових уявлень та чимдалі складніших знань про оточуюче;
- озброювати студентів навичками ефективного спілкування й діяльності;
- формувати здатність розвивати творчу активність дошкільників, адекватно реагувати на динамічні зміни в суспільстві і забезпечувати міцне засвоєння психологічних знань, які сприятимуть ефективній роботі з дітьми дошкільного віку.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-професійної програми:

№ з/п	Програмні результати навчання	Компетентності
1.	ПРН 04. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.	Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов. КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
2.	ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне	КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

	міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно-і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.	
3.	ПРН 12. Будувати цілісний освітній процес з урахуванням основних закономірностей його перебігу. Оцінювати власну діяльність як суб'єкта педагогічної праці.	КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.
4.	ПРН 20. Враховувати рівні розвитку дітей при виборі методик і технологій навчання і виховання, при визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку.	КС-4. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).
5.	ПРН 05. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.	КС-5. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку мовлення як засобу спілкування і взаємодії з однолітками і дорослими.
6.	ПРН 11. Бути знайомим з ознаками булінгу. Вміти використовувати прийоми попередження та протидії йому.	КС-17. Здатність нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах праці.
7.	ПРН 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.	КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.
8.	ПРН 16. Проектувати педагогічні заходи із залученням фахівців суміжних галузей, батьків, громадських діячів та ін. для реалізації завдань всебічного розвитку дітей.	КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.
9.	ПРН 01. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.	КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

II. Орієнтовний тематичний план

На вивчення навчальної програми відводиться 9 кредитів ЄКТС 270 годин.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	сем	лаб	с.р		л	п	сем	лаб	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальні засади дитячої психології.												
Тема 1. Предмет та основні поняття дитячої психології.	10	2	1	1	-	6	10	1	-	-	-	9
Тема 2. Принципи і методи дитячої психології.	12	4	1	1	-	6	11	1	-	1	-	9
Тема 3. Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку дитини.	10	2	1	1	-	6	10	-	1	-	-	9
Разом за змістовим модулем 1	32	8	3	3	3	18	31	2	1	1	-	27
Змістовий модуль 2. Психічний розвиток дитини раннього та дошкільного віку в різних видах діяльності.												
Тема 1. Основні закономірності психічного розвитку у дитинстві.	10	2	1	1	-	6	10	1	-	-	-	9
Тема 2. Особливості розвитку спілкування дорослого з дитиною у дошкільному віці.	13	4	2	1	-	6	10	-	1	-	-	9
Тема 3. Психологічні особливості ігрової діяльності в дошкільному віці.	12	4	1	1	-	6	11	1	-	1		9
Тема 4. Психологічні особливості побутової діяльності в ранньому та	12	4	1	1	-	6	10	-	1	-	-	9

дошкільному віці.												
Тема 5. Характеристика образотворчої діяльності дошкільників.	12	2	2	1	-	6	10	-	-	1	-	9
Разом за змістовим модулем 2	59	16	7	5	-	30	51	2	2	2	-	45
Змістовий модуль 3. Особливості розвитку психічних процесів дитини дошкільного віку та формування особистості дошкільника.												
Тема 1. Розвиток пам'яті дошкільників	11	2	2	1	-	6	11	-	1	-	-	10
Тема 2. Розвиток уваги дошкільників.	9	2	2	1	-	5	11	1	-	-	-	10
Тема 3. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку.	9	2	1	1	-	5	11	-	-	1	-	10
Тема 4. Розвиток мислення дитини від народження до 7 років.	11	4	1	1	-	5	11	-	1	-	-	10
Тема 5. Розвиток уяви дошкільників.	10	2	2	1	-	5	12	1	-	1	-	10
Разом за змістовим модулем 4	50	12	8	5	-	26	56	2	2	2		50
Змістовий модуль 4. Особливості розвитку особистості дітей дошкільного віку												
Тема 1. Становлення самосвідомості дошкільника.	13	4	1	2	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 2. Темперамент та характер у дошкільному віці.	11	2	2	1	-	6	11	-	-	1	-	10
Тема 3. Розвиток здібностей дошкільників.	10	2	1	1	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 4. Психологічна готовність дитини до	11	2	2	1	-	6	11	-	1	-	-	10

системного навчання в школі.												
Разом за змістовим модулем 4	45	10	6	5	-	24	44	2	1	1	-	40
Змістовий модуль 5. Проблема дослідження творчості в психології.												
Тема 1. Теоретичні підходи до проблеми творчості у психології	9	2	-	1	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 2. Види творчості. Поняття про творчий процес.	12	4	1	1	-	6	11	-	1	-	-	10
Тема 3. Психологічні особливості творчої особистості.	10	2	1	1	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 4. Творча унікальність.	10	2	1	1	-	6	11	-	-	1	-	10
Разом за змістовим модулем 5	41	10	3	4	-	24	44	2	1	1	-	40
Змістовий модуль 6. Експериментальні дослідження дитячої творчості												
Тема 1. Методи дослідження дитячої творчості	11	2	2	1	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 2. Методи стимулювання творчої активності дітей	11	2	2	1	-	6	11	-	-	1	-	10
Тема 3. Особливості прояву винахідливості дошкільників	10	2	1	1	-	6	11	1	-	-	-	10
Тема 4. Методи розвитку винахідливості дошкільників	11	2	2	1	-	6	11	-	1	-	-	10

Разом за змістовим модулем 6	43	8	7	4	-	24	44	2	1	1	-	40
Усього	270	64	34	26	-	146	270	12	8	8	-	242

III. Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами

Змістовий модуль 1. Загальні засади дитячої психології.

Тема 1.1 Предмет та основні поняття дитячої психології.

Предмет і структура дитячої психології як науки. Поняття, що характеризують онтогенез людини: дозрівання, розвиток, формування, становлення, навчання, виховання. Основні закономірності психічного розвитку людини. Передумови, умови і рушійні сили психічного розвитку дитини.

Тема 1.2 Короткий огляд історії та сучасного стану дитячої психології

Зародження знань щодо психічного розвитку дитини у філософії та природознавстві. Дитяча психологія у Радянському Союзі. Дитяча психологія в Україні. Передісторія дитячої психології в Україні. Розвиток дитячої психології в Україні у XIX-XX ст. Основні теорії психічного розвитку дитини за кордоном.

Тема 1.3 Принципи і методи дитячої психології.

Принципи вивчення психіки дитини. Класифікація методів дитячої психології. Спостереження як метод дитячої психології. Експеримент у дитячій психології. Методи бесіди та вивчення продуктів діяльності дітей. Вивчення психічних особливостей дитини педагогом.

Тема 1.4 Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку дитини.

Роль біологічних і соціальних факторів у психічному розвитку дитини. Діяльність як детермінанта психічного розвитку дитини. Роль навчання у психічному розвитку дошкільника. Поняття віку та характеристика його у психології. Проблема вікової періодизації психічного та особистісного розвитку дитини. Вікова періодизація психічного розвитку дитини від народження до початку навчання у школі.

Змістовий модуль 2. Психічний розвиток дитини раннього та дошкільного віку в різних видах діяльності.

Тема 2.1 Основні закономірності психічного розвитку у дитинстві.

Особливості психічного розвитку в дитинстві. Психічний розвиток новонародженої дитини. Психічний розвиток дитини першого року життя. Психічний розвиток дитини раннього віку. Психічний розвиток дитини від 3 до 7 років.

Тема 2.2 Особливості розвитку спілкування дитини з дорослими та ровесниками у дошкільному віці.

Онтогенез спілкування як найважливіший фактор психічного розвитку дошкільника. Форми спілкування дорослого і дитини в дошкільному віці. Модель оптимального спілкування педагога з дитиною. Роль експресивних засобів у спілкуванні дитини й дорослого. форми спілкування дошкільника з ровесниками (емоційно-практична, ситуативно-ділова, позаситуативно-ділова) та значення такого спілкування у житті дитини.

Тема 2.3 Психологічні особливості ігрової діяльності в дошкільному віці.

Розвиток гри у дитини до 3-х років. Особливості сюжетно-рольової гри дошкільника. Природа сюжетно-рольової гри дошкільника. Поняття про сюжет та зміст сюжетно-рольової гри. Роль та ігрові дії дошкільника як центральний компонент сюжетно-рольової гри. Значення ігрових предметів для забезпечення уявної ситуації у грі. Взаємовідносини дошкільників у грі. Класифікація дитячих ігор. Характеристика творчих ігор дошкільника. Характеристика дитячих ігор з правилами

Тема 2.4 Психологічні особливості побутової діяльності в ранньому та дошкільному віці.

Особливості побутової діяльності у дитини немовлячого віку. Характеристика побутової діяльності дитини раннього віку. Побутова діяльність у дошкільному віці.

Тема 2.5 Характеристика образотворчої та конструктивної діяльності дошкільників.

Зародження образотворчої діяльності у дитини до 3-х років. Розвиток образотворчої діяльності дошкільника. Особливості малюнка дошкільника. Зв'язок малювання із грою та мовленням дитини. Особливості конструктивної діяльності дітей раннього й дошкільного віку.

Тема 2.6 Психологічні особливості трудової діяльності в дошкільному віці.

Елементи трудової діяльності в ранньому дитинстві. Значення трудової діяльності дошкільника та розвиток її структури. Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення. Взаємозв'язок трудової діяльності та гри дошкільника. Розвиток компонентів структури трудової діяльності дошкільника.

Змістовий модуль 3. Особливості розвитку психічних процесів дитини дошкільного віку.

Тема 3.1 Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дітей дошкільного віку.

Початковий етап у сенсорно-перцептивному розвитку дитини. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дітей раннього віку. Сенсорно-перцептивний розвиток дитини від 3-х до 7-ми років

Тема 3.2 Розвиток уваги дитини від народження до 7 років.

Види уваги у дошкільному дитинстві. Особливості уваги дитини немовлячого віку. Розвиток уваги у ранньому дитинстві. Досягнення у розвитку уваги в дошкільному віці (3–6 р.). Психолого-педагогічні умови розвитку уваги дошкільника.

Тема 3.3 Розвиток мовлення дитини від народження до 7 років.

Розвиток мовлення в немовлячому віці. Особливості мовлення дитини раннього віку. Характеристика мовлення дитини дошкільного віку.

Тема 3.4 Розвиток пам'яті дошкільників.

Особливості пам'яті дитини раннього віку. Розвиток видів пам'яті дитини з 3 до 7 років. Виникнення елементів довільності пам'яті. Керівництво розвитком пам'яті.

Тема 3.5 Розвиток уяви дітей дошкільного віку

Зародження уяви в ранньому дитинстві. Особливості розвитку уяви у дошкільному віці. Уява в молодшому та середньому дошкільному віці. Уява старшого дошкільника. Психолого-педагогічні умови розвитку уяви дошкільника.

Тема 3.6 Розвиток мислення дитини від народження до 7 років.

Розвиток мислення у немовлячому віці. Характеристика мислення дитини раннього віку. Основні лінії у розвитку мислення дошкільника. Психолого-педагогічні умови розвитку мислення.

Тема 3.7 Розвиток емоцій та почуттів дітей раннього та дошкільного віку.

Особливості емоційного розвитку у немовлячому віці. Емоційний розвиток у ранньому дитинстві. Емоційний розвиток у віці 3–7 років. Характеристика етичних почуттів дошкільника. Розлади емоційної сфери дошкільників.

Тема 3.8 Розвиток волі дітей раннього та дошкільного віку.

Розвиток передумов волі у немовляти та у дитини раннього віку. Розвиток волі у дошкільному віці. Виникнення системи мотивації, підпорядкування мотивів. Психолого-педагогічні умови розвитку волі.

Змістовий модуль 4. Особливості розвитку особистості дітей дошкільного віку

Тема 4.1 Становлення самосвідомості дошкільника.

Розвиток передумов самосвідомості у немовлячому віці. Розвиток самосвідомості в ранньому дитинстві. Розвиток самооцінки у дошкільника.

Тема 4.2 Темперамент та характер у дошкільному віці.

Психофізіологічні особливості темпераменту у дітей від народження до семи років. Характеристика дітей з різними типами темпераменту. Врахування типів темпераменту дітей у їх вихованні. Становлення характеру дошкільників.

Тема 4.3 Розвиток здібностей дошкільників.

Становлення передумов розвитку здібностей у дітей раннього віку. Розвиток здібностей у дошкільника. Психологічні особливості ранньої обдарованості.

Тема 4.4 Етичний розвиток дітей дошкільного віку.

Передумови етичного розвитку у немовлячому віці. Етичний розвиток у ранньому дитинстві. Розвиток моральної свідомості дитини 3–7 років. Перехід від зовні зумовленої моральної поведінки до свідомої.

Тема 4.5 Психологічна готовність дитини до системного навчання в школі.

Соціальна ситуація розвитку дитини при переході із дитячого закладу в школу. Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання. Пізнавальна готовність дошкільника до систематичного навчання. Вольова готовність дитини виконувати вимоги школи. Емоційна готовність дошкільника до входження у систему взаємовідносин шкільного середовища.

Змістовий модуль 5. Теоретичні засади розвитку творчої особистості

Тема 5.1 Теоретичні підходи до проблеми творчості у психології.

Поняття «творчість». Сутність творчої діяльності. Підходи до вивчення творчості у зарубіжній психології. Історія дослідження творчості у вітчизняній психології. Системний підхід до вивчення творчості у сучасній психологічній науці.

Тема 5.2 Види творчості.

Психологічні особливості творчості в різних галузях діяльності. Види творчості: наукова, технічна, літературна, музична, образотворча, ігрова, навчальна, побутова, військова, управлінська, ситуаційна, комунікативна. Механізм творчості. Рівні творчості. Поняття про творчий процес. Фази творчого процесу. Усвідомлене та неусвідомлене у творчості. Місце інтуїції у творчому процесі. Інсайт. Сучасні дослідження творчості.

Тема 5.3 Психологічні особливості творчої особистості.

Характерні риси творчої особистості. Поняття про творчі задатки і творчий потенціал. Взаємозв'язок мислення і творчості. Інтелект як творчість. Поняття про творчі здібності. Професіоналізм і творчі здібності. Творчий потенціал і психічне здоров'я. Фактори, що впливають на рівень творчих здібностей. Психологічна характеристика творчої дитини.

Тема 5.4 Творча унікальність. Особливості творчої діяльності особистості на різних етапах онтогенезу.

Поняття про творчу унікальність. Типи життєвих стратегій особистості. Обдаровані діти. Особливості роботи з обдарованими дошкільниками та школярами. Характеристика прояву творчості на різних етапах онтогенезу. Дитяча творчість.

Змістовий модуль 6. Експериментальні дослідження дитячої творчості.

Тема 6.1 Методи дослідження творчості.

Методи традиційної психології творчості: самопостереження творців за процесом власної творчості; вивчення бібліографічних даних творців; анкетування; інтерв'ю; експериментальні методи традиційної психології. Нетрадиційні методи психології творчості: аналіз результату предметної дії шляхом виявлення в ній прямого і побічного продукту. Методи реєстрації та попередньої обробки даних. Методи раціонального підходу до розв'язання винахідницьких завдань.

Тема 6.2 Методи стимулювання творчої активності дітей.

Методи розвитку креативності особистості. Творчі ігри і завдання для дошкільників. Творчі ігри школярів. Творчі тренінги на уроках і в домашніх умовах.

Тема 6.3 Особливості прояву винахідливості дошкільників

Поняття про винахідливість. Особливості розвитку винахідливості у процесі творчої діяльності дітей дошкільного віку. Шляхи, умови, засоби та чинники розвитку винахідливості як особистісної властивості дошкільників. Методика вивчення особливостей прояву винахідливості та чинників її розвитку в дітей дошкільного віку.

Тема 6.4 Методи розвитку винахідливості дошкільників.

Методи активізації внутрішніх чинників розвитку винахідливості дітей дошкільного віку. Методи активізації зовнішніх чинників розвитку винахідливості дошкільників.

IV. Засоби діагностики успішності навчання

Усне індивідуальне та фронтальне опитування, модульні контрольні роботи, самостійні письмові роботи, творчі роботи, поточне тестування.

V. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Екзамен – 40 балів,

Поточна успішність - 60 балів

VI. Інформаційні джерела для вивчення курсу

Базова

1. Вікова психологія: збірник вибраних текстів лекцій. Дрогобич, 2006. 252 с.
2. Вікова психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.. Київ : Просвіта, 2001. С. 5-7, 10-39.
3. Галян О. Збірник задач і завдань з вікової психології. Дрогобич, 2001. 115 с.
4. Гальченко В. М. Психологічні чинники розвитку винахідливості у дітей дошкільного віку [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 20 с. : рис., табл.
5. Гальченко В.М. Психологія дитячої творчості. Навчальний посібник. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016 . 132 с.
6. Готовність та адаптація дитини до школи /упоряд. О. Главник. Київ : Главник, 2007. 192 с.
7. Гуменкова Л., Кашинська Г. Особистість дошкільника. Київ : Главник, 2008. 176 с.
8. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
9. Кутішенко В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр учб. літератури, 2005.128 с.
10. Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку / Плохій З. П., Кулачківська С. Є., Ладивір С. О., Пироженко Т. О. та ін. Київ : АПНУ, Ін-т проблем виховання. 286 с.
11. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: Навч. посіб. Київ : Академ-видав, 2008. 432 с.
12. Пироженко Т. Мовлення дитини: психологія мовленнєвих досягнень. Київ : Главник, 2005. 112 с.
13. Подоляк Л. Основи вікової психології. Київ : Главник, 2006. 112 с.
14. Приходько Ю. О. Дитяча психологія: Нариси становлення та розвитку. Київ : Міленіум, 2003. 192 с.
15. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. 3-тє вид, перероб., допов. Київ : Академія, 2017. 366 с.

16. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.
17. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
18. Шевченко Н. Особистість молодшого школяра. Київ : Главник, 2008. 128 с.

Допоміжна:

1. Гальченко В.М. Характеристика життєтворчого потенціалу особистості майбутнього педагога. *Вісник Інституту розвитку дитини* : Збірник наукових праць. Випуск 28. 2013. С. 149-153.
2. Емоційний розвиток дитини / упоряд. С.Максименко. Київ : Мікрос–СВС, 2003. 112 с.
3. Кондратенко Л. Розумові здібності дитини. Київ : Главник, 2004. 112 с.
4. Кузьменко В. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. Київ: НПУ, 2005. 354 с.
5. Кучинська І. О. Виховання духовних цінностей дітей і молоді у творчій спадщині Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. 104 с.
6. Мислення дитини / упоряд. С.Максименко. Київ : Главник, 2004. 112 с.
7. Науменко О. Особливості становлення самоєфективності в дошкільному віці. Що дає вальдорфська педагогіка дитині. Київ : Марич, 2010. 64 с.
8. Новікова І. Діагностика психічного розвитку дітей перших трьох років життя. Київ : Марич, 2010. 64 с.
9. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А.Реана. С-Петербург, 2002. 456 с.
10. Терлецька Л. Психологія дитинства: практикум. Київ : Главник, 2006. 144 с.
11. Шавровська Н. Практикум з вікової психології. Київ : Марич, 2009. 90 с.

Інформаційні ресурси

1. [Детская психология](#)

www.childpsy.ru

Портал присвячено віковій психології та галузям дитячої психології.

Для спеціалістів, педагогів, батьків. Ресурс російською мовою.

2. [Детская психология для родителей](#)

<http://psyparents.ru/>

Психолого-педагогічна освіта батьків з проблем навчання, виховання і розвитку дітей, профілактики порушень розвитку.

Для дорослих. Ресурс російською мовою.

3. [Дошкольник: сайт для всей семьи](#)

<http://doshkolnik.ru/index.php>

Форум батьків, на якому висвітлено питання виховання дітей від народження до закінчення школи.

Для батьків. Ресурс російською мовою.

4. [Дошкольное образование](#)

<http://dob.1september.ru/>

Архів навчально-методичної газети «Дошкольное образование» (Первое сентября) 2000-2008 рр.

Для фахівців. Ресурс російською мовою.

5. [Дошколята – авторський сайт про виховання дітей від народження до семи років](#)

<http://www.doshkolyata.com.ua>

Поради, посилання на книги і мультимедійні ресурси, нормативна база.

Для дорослих. Ресурс українською мовою.

6. [Мальши](#)

<http://www.za-partoi.ru/>

Блог з виховання, навчання та розвитку дошкільників: корисні статті, поради з виховання та дитячої психології, опис різноманітних занять з дітьми, ігри для розвитку, сценарії тощо.

Для батьків та вихователів. Ресурс російською мовою.